

Ragnar Helgi Ólafsson

APÁM KÖNYVTÁRA

TYPOTEX VILÁGIRODALOM

Ragnar Helgi Ólafsson

APÁM KÖNYVTÁRA

Rekviem

Fordította
Veress Kata

TYPOTEX

Az Európai Unió társfinanszírozásával

Az Európai Unió finanszírozásával. Az itt szereplő vélemények és állítások a szerző(k) álláspontját tükrözik, és nem feltétlenül egyeznek meg az Európai Unió vagy az Európai Oktatási és Kulturális Végrehajtó Ügynökség (EACEA) hivatalos álláspontjával. Sem az Európai Unió, sem az EACEA nem vonható felelősségre miattuk.

✳ Icelandic Literature Center

A kötet az Izlandi Irodalmi Központ támogatásával jelent meg.

Bókasafn föður míns. Sálumessa (Samtíningur)

Copyright © Ragnar Helgi Ólafsson, 2018

Published by agreement with

Copenhagen Literary Agency ApS, Copenhagen

Hungarian translation © Veress Kata, 2026

Hungarian edition © Typotex, Budapest, 2026

Ezt a könyvet ember írta és ember fordította.

Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

ISBN 978 963 493 368 7

ISSN 2064-2989

TARTALOM

I. RÉSZ

<i>Földi és vízi szerencsétlenségekről a Skefilsstaðahreppur járásban, 1800–1950</i>	9
--	---

II. RÉSZ

<i>Björn Eysteinnsson önéletírása</i>	52
---------------------------------------	----

III. RÉSZ

<i>A sauðárkróki vitaklub, 1894–1902</i>	80
--	----

IV. RÉSZ

<i>Kortörténeti írások Izlandról és a történelem új lapjai</i>	106
--	-----

V. RÉSZ

<i>Síron túli emlékiratok</i>	122
-------------------------------	-----

VI. RÉSZ

<i>Zsoltár az út végén</i>	139
----------------------------	-----

EPILÓGUS

<i>Ma süttött a nap</i>	152
-------------------------	-----

IRODALOM

159

Apám és nagyapám emlékére

„Kit kell megkeresni?” – kérdezi apám.
„Engem” – válaszolja az álomalak.¹

*

Ez egy igaz történet.
Nem tudjuk, milyen erők
munkálnak itt, milyen darabot
visznek színre. Talán régmúlt
történetekről van szó,
újravetített filmről.²

¹ „Emlékezetes történetek álomból és ébrenlétből”. In *Borgarfjörðuri almanach IV. Történetek a Mýra- és Borgarfjarðarsýsla körzetekből*, 181.

² „Az 1920-as kirándulás”. In *Borgarfjörðuri almanach I*, 213.

I. RÉSZ

FÖLDI ÉS VÍZI
SZERENCSEÁTLANSÁGEKRŐL
A SKEFILSSTAÐAHREPPUR
JÁRÁSBAN,
1800–1950

APÁM KÖNYVTÁRA több mint négyezer kötetes. De ez csak a ma reggeli óvatos becslésem. Felsoroztam az egy polcra jutó átlagos kötetszámot a polcok számával. Azt viszont figyelmen kívül hagytam, ami a tárolóban van. És a garázsban. Sőt, a folyosón lévő köteteket és mappákat is.

Apám könyvtárszobájában ülök. Néhány hónap múlva anyám elköltözik, és a könyveknek csak a töredékét tudja majd magával vinni. 2016. március 27-ét mutat a naptár. Apám napra pontosan nyolc éve halt meg, az öcsémmel pedig most azt a feladatot kaptuk, hogy elvigyük innen ezt a négyezer könyvet. Mindegy, hová, a lényeg, hogy el.

Négy falat töltenek be, padlótól a plafonig.

Úgy terveztem, hogy egy hosszabb hétvége alatt elintézem.

De talán elszámoltam magam.

„Mostanában olyasmit olvasok, ami ráébresztett, hogy még nem éltem meg, nem éreztem, nem tapasztaltam semmit. Rájöttem, hogy ami velem történt, az leginkább az orvostudomány, az anatómia tárgykörébe tartozik.”³

*

Lehet, hogy beletörök a bicskám a rám váró feladatba. Már a gondolata is nyomaszt. De talán nem csak azért, mert az apám könyvtáráról van szó. Bármilyen könyvtár felszámolásának nehezen állnék neki, csábító inkább még egy csésze kávé inni. Aztán még egyet. Apám halála óta egészen sok idő telt el, mégis olyan érzésem van – ahogyan az ilyenkor lenni szokott –, mintha csak tegnap történt volna. A könyvei átnézése közben pedig mintha másodjára, vagy inkább: újra elbúcsúznék tőle. De az is világos, hogy nemcsak ezektől a könyvektől veszek búcsút, hanem a könyvtől általánosságban – a fogalomtól és a tárgytól. Amikor ezek a kötetek idekerültek, nagyobbak voltak, mint a mai könyvek, a mostanihoz képest más jellegű tárgyak – más volt a viszonyuk az olvasóhoz, a külvilághoz és a kultúrához is. De ez bármilyen könyvre igaz, szerzőtől és bőrkötéstől függetlenül.

*

³ *Vénusz deltája*, 109.

„A legkülönösebb az egészben az volt, hogy a megboldogult Janus állítólag nem sokkal a halála után megjelent nagyanyámnak, és nála voltak a tőle kapott dolgai. Ezt érthetjük úgy, hogy vissza akarta őket adni, mivel neki már nem volt szüksége rájuk.”⁴

*

Talán nem kellene ilyen komolyan vennem az egészet. Talán a könyvtárak felett egyszerűen eljárt az idő. És az emberek talán már nem igénylik a kézbe vehető könyveket, filmeket, hangfelvételeket vagy fényképeket. Manapság felhőkben tároljuk a fotókat. A zenék pedig megtalálhatók az interneten. Közhelyes gondolat, de karnyújtásnyira van tőlünk mindenféle zene, szöveg és kép – végső soron az emberiség teljes tudásanyaga. De vajon nem éppen ez korunk létélménye, sőt elvárása? Hogy minden és mindenki mindig elérhető legyen, akárhonnan? Ha valamelyik zenei streaming platformon egy-egy lejátszási lista vagy album végére érünk, az algoritmus automatikusan a hallottakhoz hasonló dalokat kezd játszani, egy azokkal közös halmazból. Az ilyen halmazokat a szoftver osztályozórendszere definiálja, amely csak nagy ritkán áll elő váratlan vagy érdekes javaslatokkal. A tartalomszolgáltatók viszont azonkívül, hogy már meglévő zenei és videó tartalmakat ajánlanak, az algoritmusuk etetésére

⁴ „Janus-arc. Ólafur Daníelsson, hurðarbaki gazda írása”. In *Borgarfjörður almanach I*, 151.

készítenek sajátot is. És az utóbbi évtizedekben látott filmsorozatok közül is minden másodikat feltámasztották. Így pedig a rendszernek nem kell *hasonló* tartalmakat javasolnia, hiszen ajánlhatja *ugyanazt*. Új részeket ugyanaból – tökéletes egyezés.

Hogy mindez jó-e, a mi szempontunkból most lényegtelen, mindenesetre az említett algoritmusok alapvetően máshogy terelnek minket, mint amikor egy könyvtárban nézelődünk, bolyongunk, véletlenszerűen leveszünk egy-egy kötetet a polcra, belelapozunk, és valami egészen váratlanra és abszurdra bukkanunk – a sajátunkon egyértelműen kívül eső halmazból választunk ilyenkor, olyasmit, ami a ma vagy tegnap olvasottak szöges ellentéte:

„A népmesében, miután megelégtették a fiatal Vigfűs nők körüli legyeskedését, azt a büntetést rótták ki rá, hogy nem mehet egyenes háttal emberek közé, hanem ilyenkor a földön kell kúsznia. Más izlandiról, aki hasonló büntetésben részesült volna, nincs tudomásunk. Mindenesetre így lett Vigfűsből Kúszó Fűsi, aki érthető okokból inkább került a társaságot.”⁵

*

Alighanem a könyvekre is hasonló sors vár, mint ami a zenével, vagy akár a családi fotóalbumokkal történt: olyan, mintha elég volna tudnunk, hogy a fényképeink ott van-

⁵ „Kúszó Fűsi”. *Uo.* 157–158.

nak *valahol*, hogy elvileg *hozzáférhetők*, az viszont már hidegen hagy minket, hogy dobozokban lapulnak-e a pincében, vagy egy távoli ország felhőjében keringenek. Hiába élnék meg a legtöbben szörnyű veszteségként, ha az összes előhívott fényképük elázna vagy elégne, csak nagyon kevesen nézegetik a régi fotóikat rendszeresen. A többség nem tudja, hova is tette azt a dobozt. Ha egyáltalán emlékszik rá, hogy van neki olyan.

*

„A könyvolvasás és a könyvgyűjtés nagy súllyal nehezedik a *klakkarra*.”⁶

„*Klakkur, -s, -ar* 1) málha lógatására használt nyeregfa teherhordó nyergen.”⁷

*

Akárhogy is, ki kell találnom, hogyan szabaduljunk meg ettől a könyvtártól. Lehetőleg most is – mint általában – határozottan és ideológiailag egyértelműen. Tiszta vonalak mentén! Ahogyan arra mindig törekszem.

Emlékeztetem magam, hogy nem lebegésre akarok rávenni köveket, vagy egy hegyet arra, hogy odébb mászson; csupán meg kell szabadulnom néhány könyvtől. Jó néhánytól.

⁶ *Könyvek és olvasók*, 11.

⁷ Az 1996-os kiadású *Izlandi szótár*, 501.

Még gondolkozom.

Kezdésképp kávé töltek magamnak, és véletlenszerűen felütök egy könyvet.

*

„A 18. század elején élt a Skálholtssókn egyházközségben, az Iða nevű faluban egy fiatalember, akit Hinrik Hinrikssonnak hívtak. Ügyes keze volt, és éles esze. Repülőköpenyt akart készíteni magának, amihez madárszárnyakat használt, és a kísérlete olyan jól sikerült, hogy a köpennyel a levegőben tudta tartani magát, sőt egy rövidebb távot meg is tett. Az egyensúlyozás volt a legnehezebb: a feje lefelé igyekezett, míg a lába felfelé. De így is sikeresen átrepült a Hvítá folyó fölött Skálholtshamarnál, ahol sekély a víz. Az emberek viszont kötelességüknek érezték, hogy megakadályozzák a további vakmerőségét, ezért elvették és megsemmisítették a köpenyt.”

misítették a köpenyét, és szigorúan megtiltották neki, hogy másikat készítsen; de nem sokkal később meg is halt.”⁸

*

Akárhányszor pásztázom végig a gerinceket, az alexandriai könyvtárról semmit sem találok. Lehet, hogy a könyvtárak nem szívesen elmélkednek a saját mulandóságukról. Mindenesetre tudom, hogy van róla egy kép valahol apám könyvtárszobájában, valamelyik kötetben. Csak az a kérdés, melyikben. Egy rézkarc az, a stílusa alapján a századforduló környékéről. Tisztán emlékszem rá, és olyan részletgazdagon le tudnám rajzolni, hogy nehéz volna megkülönböztetni az eredetitől – már ha megtalálnám.

Az alexandriai kikötőnél állt az a könyvtár, és a kikötőmester a könyvtárosok megbízásából minden beérkező hajót alaposan átvizsgált, majd a fedélzeten talált írásos anyagokat – tekercseket, kéziratokat – elkobozta és átadta a könyvtár írnokának. Ha a tulajdonosoknak szerencséjük volt, és tudtak várni, kaptak a szövegükből másolatot, mielőtt továbbindultak. Az eredeti viszont ott maradt a világ valaha volt leghatalmasabb könyvtárában.

Az alexandriai könyvtár valóban a világ csodája volt. A rézkarc (amelyet azóta sem találok) csapkodó lángnyelvek között ábrázolja. A kép felső kétharmadában a tűz és a füst az úr, alul pedig apró hangyaként rohangálnak a

⁸ Ezt a történetet akkor másoltam ki egy kötetből, amikor a könyvtárban dolgoztam, de elfelejtettem felírni, honnan, és az eredeti szöveg azóta sem került újra elélem.

könyvtárosok, a gyász örületében, égnek emelt kézzel. Caesar katonái kihegyezett lándzsákkal állnak oldalt, ugrásra készen, miközben az értékes tekercseket felemésztik a lángok.

Plutarkhosz szerint baleset okozta a tüzet. Igaza lehet. Nehéz elképzelni, hogy bárki szánt szándékkal képes lett volna felgyújtani az alexandriai könyvtárat. Bár ez a végeredményen nem változtat.

A könyvtárban állítólag megtalálható volt kilenc kötetnyi írás a leszboszi Szapphótól: egy teljes vers, néhány részlet és rengeteg, részben csak pár szavas töredék. Ez minden, amit Szapphó munkájából ismerünk. Kilenc hamuvá lett kötet.

Már gyerekként is úgy gondoltam, hogy az alexandriai tűz az emberiség történelmének egyik legszomorúbb eseménye lehetett. „Mennyi tudás és szépség veszett el akkor végleg, borzasztó!” – mondtam magamban.

Ha belegondolunk, hogy az évezredek során milyen szerencsétlenségek történtek ebben a mi siralomvölgyünkben, úgy tűnhet, az alexandriai papirusztekercsek felett érzett mély gyászom különös értékrendről tanúskodik.

*

„Akranesi parókia. Az ottani utolsó, 1937-től lakatlan, majd 1947-ben lerombolt tanyaházak. Emlékezetből készült rajz.”⁹

*

⁹ Borgarfrjörðuri almanach III, 33., képaláírás.

Az ablak melletti polccal kezdek. Mindenféle van rajta: könyvek az 1940 és 1980 közötti időszakból, a 19. századból és néhány az 1900-as évek elejéről. Mégis úgy tűnik, hogy a legtöbb 1980 és 2000 között megjelent kötet – a szüleim akkor üzemeltettek saját kiadót – a garázsban kapott helyet. De vajon miért?

Akad még a polcokon néhány régebbi kézirat is, köztük egy északnyugat-izlandi gazda – természetesen csak később – bőrbe kötött feljegyzései a Húnavatnssýsla körzetből: kölcsönkapott könyvekből másolhatott át négy híres nemzetségságát, néhány rövidebb középkori történetet és hármat a régmúlt idők sagái közül. De nem aprózta el – a kötet gerince nyolc centiméter vastag. „Egyfajta életmű” – gondolom magamban. Ez lehetett az egyetlen módja, hogy saját példányra tegyen szert az áhított olvasmányokból, elvégre a nyomtatott kiadás ára akkoriban messze meghaladta a húnavatnssýslai gazdák anyagi lehetőségeit. A kézzel írott és gazdagon díszített címoldal alján mindenestre az 1884-es évszám áll.

Rengeteg szó belefért a vaskos kötetbe, amelyeknek a gazda – a lemásolt sagák szereplőihez hasonlóan – bizonyára nagy hatalmat tulajdonított. Átkok, ráolvasások, varázsigék – ezeket mind jól értette. A középkori izlandiak tapasztalatból tudták, hogy a szavaknak hatalmuk van, így gondosan megválogatták a mondandójukat, és nem volt ritka a szűkszavúság.

A népi hiedelem szerint a költő-varázslók (*kraftaskáld*) néhány jól megválasztott szóval képesek voltak még a természet törvényszerűségeit is felülírni. Általánosságban

elmondható, hogy a mágia szorosan kötődik a szavakhoz, az izlandiban pedig különösen az íráshoz. Ha például megvizsgáljuk a *bókstafur* („betű”) összetett szót, láthatjuk, hogy a *bók* („könyv”) és a *stafur* („bot”, „pálca”) elemekből áll – utóbbit pedig megtaláljuk a *galdrastafur* („varázspálca”) és *rúnastafur* („rúnajel”) szavakban is. A mai modern ember persze csak rázza a fejét e hiedelmek hallatán, de vajon valóban kizárhatjuk, hogy valami láthatatlan, sőt akár misztikus történik egy-egy szöveg olvasásakor? A változás – tűnjön bármilyen aprónak vagy jelentéktelennek – általában az olvasó fejében megy végbe: új ötletek születnek, és neuronok kapcsolódnak össze, vagyis a szavak megváltoztatják az anyagot.

Apámtól eltanultam a szótárazást, hogy megkeressem a dolgokra „a jó szót”. Bizonyos kifejezésekkel gyerekkoromtól fogva vigyáztam – talán csak babonából, minden-

esetre amikor apám megbetegedett, nagyon óvatosan beszéltem róla. Ezen a hivatalos diagnózisa sem segített: hiába került rá a kórlapjára a betegség tudományos elnevezése, még jó darabig nem vettem a számra. Sőt, a hogyléte felől érdeklődő barátainak sem említettem a pontos kórképet. Legbelül azt hihettem, hogy ameddig nem használom a szót, ameddig nem mondom ki hangosan, addig a jelentése sem valós; addig semmi sem kőbe vésett és elkerülhetetlen, és még bármin lehet változtatni.

*

„Reykjavík, 2006. július 29.

Drága Unám!

Amikor megtanultál beszélni, nekem elment a hangom.”¹⁰

*

A legelső polcot egy enciklopédia nyolc kötete foglalja el: hatalmas és színes könyvek olyan durván nyomott képekkel, hogy meg lehetne számolni rajtuk a színpöttyöket, mint Seurat vagy más 19. századi pointillista festők művein. A hatvanas évek stílusára emlékeztető, apró ábrák is nagyszerűek, legyen szó Freud álomszimbólumairól, gőzgépekről vagy egy patkányról egy kalitkában, a feltételes reflexet illusztrálандó.

¹⁰ Ólafur Ragnarsson: *Levél Unának*, kiadatlan kézirat, oldalszám nélkül.